

Actieprogramma Risicojeugd en Jeugdgroepen

De Denktank:
Rolmodellen en Jeugdgroepen

auteur: Jan Dirk de Jong

In opdracht van het Ministerie van Veiligheid en Justitie

RBOND

ONDERZOEK & ADVIES

Inhoudsopgave

Actieprogramma Risicojeugd en Jeugdgroepen	5
1. Inleiding	6
2. Leefwereld, aansluiting en overbrugging	7
2.1 Contact met rolmodellen in de Kolenkitbuurt	7
2.2 Wat is een rolmodel?	9
2.3 Succesvolle rolmodellen	10
2.4 Verschillende typen rolmodellen	11
2.5 Het maatschappelijk rendement van rolmodellen	12
2.6 Twee kanttekeningen bij een rolmodel uit de leefwereld	13
3. Rolmodellen met een crimineel verleden	15
4. De verbinding tussen formeel en informeel gezag	16
4.1 Waar moeten we op letten?	16
4.2 Hoe regelen we het in de praktijk?	18
4.3 Hoe brengen we het idee aan de man?	20
5. Slotopmerkingen: kansen en knelpunten	21
6. Het Jongerenpanel	22
6.1 Wat is een goed rolmodel?	23
6.2 Waar vind je een goed rolmodel?	24
6.3 Zijn er verschillende soorten rolmodellen?	24
7. Literatuur	25
Bijlage I	28
De Denktank: Rolmodellen en problematische jeugdgroepen	28
Actieprogramma Risicojeugd en Jeugdgroepen en de Denktank	28
De opzet van de Denktank	28
Het Jongerenpanel	29
Bijlage II	30
Het Jongerenpanel	30
Denktank III: Rolmodellen en problematische jeugdgroepen	30
Inleiding	30
Stellingen	30

Ministerie van Veiligheid en Justitie

Actieprogramma Risicojeugd en Jeugdgroepen

De Denktank: Rolmodellen en Jeugdgroepen

Datum: 9 april 2014
Tijd: 15:00 - 17:30
Locatie: Tobacco Theater, Nes 75-87, te Amsterdam

- Aanwezig:
1. Youssef Guennoun (jongerenwerker, Stichting Connect, Jeugd Preventie Team)
 2. Robbie Roks (criminoloog, Erasmus Universiteit Rotterdam)
 3. Marcel Lagerwey (wijkagent, politie Eenheid Amsterdam)
 4. Otto Schildknecht (Jongeren servicepunt/Aanpak Overlast, Futuro)
 5. Trees Pels (hoogleraar Vrije Universiteit Amsterdam; Verwey-Jonker Instituut)
 6. Johan van der Terp (projectleider Jeugd en Overlast/Top600, Amsterdam West)
 7. Jan Dirk de Jong (criminoloog/Rebond, voorzitter Denktank)
 8. Renee Siep (Ministerie van Veiligheid en Justitie)
- Afwezig:
9. Hicham Darif (jeugdhulpverlening, Spirit)
 10. Etienne van Koningsveld (Ministerie van Veiligheid en Justitie)

Onderwerp: Rolmodellen en problematische jeugdgroepen

1. Inleiding

In opdracht van het Actieprogramma Risicojeugd en Jeugdgroepen van het Ministerie van Veiligheid en Justitie is een Denktank Problematische Jeugdgroepen geformeerd. Daarin worden belangrijke vraagstukken over de aanpak van overlast en jeugdcriminaliteit, voorgelegd aan een gezelschap van 7 praktijkgerichte experts uit diverse relevante werkgebieden en wetenschappelijke disciplines. Deze 7 experts zijn aangevuld met de voorzitter van de Denktank (een criminoloog gespecialiseerd in jeugdcriminaliteit in groepsverband) en twee medewerkers van het Ministerie van Veiligheid en Justitie (Actieprogramma Risicojeugd en Jeugdgroepen). In overleg met het Ministerie stelt de voorzitter de invulling van de Denktank vast afhankelijk van het onderwerp.

Het onderwerp van de derde Denktank is *rolmodellen en problematische jeugdgroepen*. Ter voorbereiding van de discussie zijn vragen verspreid aan de hand van drie deelonderwerpen: (1) rolmodellen uit de leefwereld van risicojeugd en problematische jeugdgroepen en hun aansluiting bij de doelgroep, (2) de kansen en knelpunten ten aanzien van rolmodellen met *een crimineel verleden*, en (3) het effectief en duurzaam verbinden van *formeel en informeel gezag* om grenzen te stellen en perspectief te bieden aan risicojeugd. Niet alle deelonderwerpen en bijbehorende vragen zijn in deze Denktank aan bod gekomen en ook niet in de volgorde die is voorgesteld. Dat is ook niet het uitgangspunt geweest van de discussie. De experts is gevraagd om aan de hand van de opzet vooral zelf essentiële vragen, discussiepunten en stellingen aan te dragen met betrekking tot het onderwerp van deze Denktank. Dit leverde ook deze keer weer een vruchtbare discussie op basis van wetenschappelijke kennis, maar vooral veel inzichten vanuit de praktijk op straat en in bestuurskamers.

Op basis van het verloop van het gesprek wordt verslag gedaan van de opbrengsten van de Denktank. Daarbij wordt niet steeds vermeld wie precies wat heeft gezegd en vanuit welke discipline. Ook wordt niet in chronologische volgorde opgeschreven hoe het tweeënehalf uur durende gesprek precies is verlopen. De ordening van het verslag van de discussie vindt plaats op basis van drie deelonderwerpen (waarbij het ene onderwerp uitvoeriger aan bod komt dan het andere). Ten slotte worden enkele slotopmerkingen geplaatst aangevuld met de opbrengsten (nuanceringen en aanvullingen) van het jongerenpanel. De literatuurlijst en bijlagen bieden nog meer achtergrondinformatie.

2. Leefwereld, aansluiting en overbrugging

Het eerste punt van discussie betreft de vraag of een rolmodel die zelf onderdeel uitmaakt (of heeft uitgemaakt) van de *leefwereld* van risicojongeren en problematische jeugdgroepen, beter *aansluiting* vindt bij deze jeugd.¹ Kan juist zo'n rolmodel uit de leefwereld effectief grenzen stellen aan hun gedrag en perspectief bieden op de manier dat daadwerkelijk een duurzame, positieve gedragsverandering tot stand komt? Met het begrip 'rolmodel' wordt hier nadrukkelijk iemand bedoeld die een positief voorbeeld is voor jongeren en met voldoende aanzien in hun leefwereld. Er wordt nadrukkelijk niet bedoeld op een voorbeeldfiguur met een hoge maatschappelijke statuspositie die voor velen uit de doelgroep te hoog is gegrepen, zoals een arts of een advocaat.² Ook moet het gaan om een persoon met wie zij zich gemakkelijk kunnen identificeren, dus bij voorkeur iemand die ook een verleden heeft dat zich deels op straat, in een kwetsbare wijk en vanuit een positie van sociale achterstand (wellicht ook met een migratieachtergrond, maar dit is niet noodzakelijk).

De vraag is of een dergelijk rolmodel uit de leefwereld sneller en beter contact kan opbouwen met de jongeren uit de doelgroep en meer invloed zal hebben op hun gedrag. Tevens is de vraag of zo'n rolmodel ook een betere *overbrugging* tot stand kan brengen tussen het groepsleven van deze jongeren op straat vanuit hun onderlinge 'straatcultuur' en een zinvol bestaan in onze democratische rechtstaat vanuit een maatschappelijke 'burgercultuur'. In een eerste reactie lijkt iedereen in deze Denktank te onderschrijven dat zo'n rolmodel uit de leefwereld van de jongeren waarschijnlijk gemakkelijker aansluiting zal vinden bij de doelgroep. Ook verwacht men dat hij of zij beter in staat zal zijn aan die overbrugging te werken, dan iemand die niet in die leefwereld is opgegroeid en deze wereld slechts kent van zijn of haar opleiding.

2.1 Contact met rolmodellen in de Kolenkitbuurt

Door een van de deelnemers wordt een recent voorbeeld naar voren gehaald uit de Kolenkitbuurt in Amsterdam West om de bovenstaande verwachting te illustreren. In een lokaal project worden rolmodellen die afkomstig zijn uit de eigen buurt gekoppeld aan hulpbehoevende jongeren die hun steun en sturing kunnen gebruiken. Een aantal van deze jongeren houdt ook toezicht in de buurt, onder meer in en rondom een aantal panden van een woningbouwvereniging.

In die rol hebben zij een jongere aangesproken die als *veelpleger* op de lijst staat van de Amsterdamse Top600-Aanpak van ernstige overlast en (jeugd)criminaliteit. Op het moment dat zij deze jongen tegenkomen draait hij net een joint in een gedeelte van het gebouw waar hij wel vaker blowt (wat daar in principe niet is toegestaan). Zo veroorzaakt hij overlast voor andere bewoners die hem niet durven aanspreken op dit gedrag vanwege zijn houding en reputatie. Bovendien is hij een slecht voorbeeld voor jongeren en kleine kinderen in deze omgeving.

¹ Jong, J.D.A. de (2012) 'Jongeren hunkeren naar stevig rolmodel.' In: *De Volkskrant (Opinie & Debat)*, 15 mei 2012: p. 28.

² Aboutaleb, Y. (2014) 'Een 'grote broer' in plaats van foute vrienden. Interview Jan Dirk de Jong.' In: *NRC Handelsblad*, 9 juli 2014: p.8.

De bekende 'rolmodellen' uit zijn eigen buurt spreken hem aan op dit onwenselijke gedrag. Uit ervaring weten zij hoe ze de jongere moeten begroeten en ze spreken uit zichzelf al zijn eigen taal (meer Amsterdamse 'straattaal' dan 'witte' taal). Ook weten de rolmodellen vanuit welke houding ze hem moeten benaderen: met hoge verwachtingen, positief en respectvol, maar ook met voldoende gezag en overwicht (naast *inpakken* is ook sprake van *aanpakken*). Ze vragen de jongen om het goede voorbeeld te geven voor de jeugd in 'hun' buurt in plaats van dit gedrag te vertonen. De jongen verzoekt de rolmodellen op zijn beurt om niks tegen de politie en vooral ook niet tegen zijn vader te zeggen. Die vader is voor de rolmodellen een bekende binnen het informele netwerk in de buurt.

De jongen geeft aan dat hij hulp zoekt en zijn leven op straat meer dan zat is. De rolmodellen bieden aan om hem te helpen. Maar tegelijkertijd benadrukken ze dat hij wel te oud is om nog 'spelletjes' te spelen en zich niet serieus 'als een man' aan zijn woord te houden. Als de rolmodellen zich voor hem gaan inzetten en hem ondersteunen bij het vinden van hulp en werk, dan moet de jongen zich ook houden aan zijn persoonlijke beloftes. Zet hij zich van zijn kant niet ook in en komt hij zijn afspraken niet na, gaan ze alsnog naar de wijkagent en zijn vader (dat is onderdeel van het *doorpakken* in de aanpak van deze jeugd).

De jongen zet zich in en komt zijn afspraken na. Samen met een van de rolmodellen gaat hij naar het Jongerenservicepunt in Amsterdam Nieuw-West om werk te vinden en verdere ondersteuning te krijgen. Hij is de rolmodellen erg dankbaar voor hun hulp en vanuit dit positieve contact komen al snel meer nieuwe aanmeldingen van soortgelijke jongens om ook te worden geholpen. Voor deze vorm van niet-vrijblijvende hulpverlening is het nodig om in relatief korte tijd het noodzakelijke *vertrouwen* en wederzijds *respect* op te bouwen.

In dat geval is het een voordeel om eenzelfde achtergrond te hebben qua leefwereld en ook dezelfde taal te spreken. Verder is het zaak inlevend te uitkijken stralen dat jongens die 'slechte dingen' hebben gedaan in hun verleden niet voor altijd zijn afgeschreven als 'slecht mens'. Maar vertrouwen opbouwen en geloven dat je niet meer los wordt gelaten door dergelijke rolmodellen zolang je je best maar doet, blijft voor sommige 'straatjongens' erg moeilijk. Voor hen is het een kwestie van de lange adem vanwege al hun negatieve ervaringen met geschaad vertrouwen in een problematisch gezinsverleden, in vriendschapsrelaties en in eerdere contacten met zorg- en welzijnsinstellingen.

Een belangrijk punt in dit verhaal is niet alleen het vertrouwen dat wordt opgebouwd tussen het rolmodel en een hulpbehoevende jongere. Evenzo belangrijk is het vertrouwen dat wordt opgebouwd tussen het rolmodel met zijn *informele gezag* in de buurt en de betrokken autoriteiten met hun *formele gezag*, in dit geval de wijkagent. Ondanks de belofte aan de jongen om het voorval niet te delen met de politie, heeft het rolmodel toch informatie gedeeld met de wijkagent in het goede vertrouwen dat dit écht tussen hun blijft. Het rolmodel verbetert de informatiepositie van de wijkagent wat een versterkende werking heeft op diens aanpak van het probleem. Nu kan de wijkagent ook beter in de gaten houden hoe de jongen zich ontwikkeld en of zijn gedrag voldoet aan de afspraken die zijn gemaakt met het rolmodel (blowt hij nog en doet hij dat op plaatsen waar dat overlast veroorzaakt?). Ook moet de wijkagent op de hoogte zijn van de specifieke hulpvraag en positieve ontwikkelingen van deze jongen (in dit geval op het gebied van werk en eventuele spanningen in de privésfeer). Daarmee kan hij vervolgens rekening houden in zijn bejegening en handelen omtrent deze jongen. In die zin is er sprake van een zeer belangrijke *driehoeksverhouding* van vertrouwen, maar ook hele kwetsbare.

2.2 Wat is een rolmodel?

Met het bovenstaande voorbeeld is reeds een aantal belangrijke elementen van de discussie aangestipt die hieronder verder aan bod zullen komen. Eerst moet echter helder worden benoemd wat in deze denktank wordt bedoeld met een *rolmodel* om zo het debat de juiste, eensgezinde focus te geven. Daarbij is van belang te bespreken wat een 'goed' rolmodel is voor een hulpbehoevende risicjongere, en wat een 'slecht' rolmodel.

In het debat wordt uitgegaan van de klassieke (sociaalwetenschappelijke) opvatting van een rolmodel. Een rolmodel is een (jong)volwassen persoon met wie een jongere zich kan identificeren en die een rol inneemt in zijn of haar gemeenschap die model staat voor het soort rol dat de jongere later zelf ook wil innemen (met de bijbehorende status in de sociale omgeving). Een *goed rolmodel* moet een jongere in eerste instantie kunnen bereiken en het gevoel geven dat hij of zij wordt gezien, erbij hoort en ertoe doet. Vervolgens is het zaak dat het rolmodel de jongere begeleidt, ondersteunt en helpt om een positieve gedragsverandering teweeg te brengen door onder meer grenzen te stellen en perspectief te bieden.

Wanneer deze theoretische definitie praktisch wordt uitgewerkt dan zouden wellicht *verschillende soorten* rolmodellen ontstaan die meer of minder geschikt zijn in een bepaalde situatie en met een specifiek doel. Is het doel om een risicjongere uit een problematische groep te halen? Of is het doel hoofdzakelijk de toeleiding naar een opleiding of de arbeidsmarkt? Ook is het mogelijk dat naast rolmodellen meer taakgerichte coaches of begeleiders een belangrijke functie vervullen in het ontwikkelen van vaardigheden bij risicjongeren (zoals presentatie-, taal-, en schrijfvaardigheden). Wellicht is het minder van belang dat dergelijke coaches of begeleiders ook onderdeel uitmaken van de leefwereld van de jongeren (met het oog op horizonverbreding). De mogelijkheden van verschillende soorten rolmodellen worden verderop in het debat uitgebreider besproken in de vorm van een typologie (paragraaf 2.4).

Waarom een rolmodel een jongere kan motiveren en wat de eigen motivatie van het rolmodel is, bepalen voor een belangrijk deel of sprake is van een goed rolmodel. Zoals gezegd, moet een rolmodel de jongere aanzetten tot een positieve gedragsverandering en helpen bij het vinden van werk, opleiding, huisvesting en het oplossen van een diversiteit aan persoonlijke problemen. In de omgeving van risicjongeren zijn vaak ook *slechte rolmodellen* te vinden, niet in de laatste plaats onder de jongeren en (jong)volwassenen op straat die overlast veroorzaken en crimineel actief zijn. Men moet er uiteraard voor waken om dergelijke types met veel aanzien onder de risicjeugd, te betrekken in projecten waarbij zij de functie van een 'rolmodel' vervullen. Zo wordt een voorbeeld aangehaald uit een grote stad waarbij per ongeluk een aantal notoire drugdealers is betrokken bij de gemeentelijke groepsaanpak.

Aan de andere kant geeft een aantal deelnemers aan dat rolmodellen die in het verleden slechte dingen hebben gedaan maar nu op het juiste pad zitten, soms juist de *meest vruchtbare* rolmodellen zijn. In ieder geval blijkt dit vaak het geval wanneer het doel is om de moeilijkste gevallen in eerste instantie te bereiken. Hieronder vallen ook de jongeren die onbereikbaar lijken voor de reguliere zorg- en hulpverlening, zoals de 'spookjongeren' of 'onzichtbaren' die nergens meer staan ingeschreven (Kleijwegt, 2014).³ Deze jongeren

³ Kleijwegt, M. (2014) 'De onzichtbaren.' In: *Het Parool (PS)*, 5 juli 2014: p. 20-26.

ervaren zulke rolmodellen uit het grensgebied tussen straat en samenleving als dichterbij en meer 'eigen', mede omdat zij zich vaak sterk herkennen in de ambivalentie die nog heerst in het rolmodel zelf.⁴

Dit is een lastig punt wanneer men nadenkt over het inzetten van dergelijke rolmodellen. Zo'n rolmodel is weliswaar geloofwaardig in de ogen van de zwaarste doelgroep en staat gevoelsmatig sterk aan de kant van de jongere. Maar welke garanties zijn er dat deze 'rolmodellen' niet vroeg of laat zelf terugvallen in hun oude leven? Zullen zij deze jongeren daadwerkelijk tot een positieve gedragsverandering kunnen brengen? Een gemotiveerd persoon met een *crimineel verleden* ombouwen tot een (potentieel) positief rolmodel en inzetten in de aanpak van risicojeugd en jeugdgroepen, raakt aan een grijs maar vruchtbaar gebied dat verderop in het debat uitvoerig zal worden behandeld in deze Denktank (deel 3).

De deelnemers van de Denktank zij het er over eens dat een rolmodel met zijn of haar informele gezag, in ieder geval goed moet kunnen samenwerken met het formele gezag, in het bijzonder met de politie. Het rolmodel moet ondersteuning bieden en krijgen in een beproefde (effectieve en duurzame) vertrouwensrelatie. Dit vereist onder meer continue en structurele communicatie tussen de betrokken partijen. De kwestie van het benodigde vertrouwen tussen het rolmodel en bijvoorbeeld een wijkagent, wordt door een van de deelnemers aangeduid als een soort 'black box' waarin zij zich samen bevinden. In die 'black box' bepalen zij in onderlinge afstemming wat de beste gang van zaken is omtrent bepaalde jongeren uit de doelgroep: wel of niet repressief optreden, wel of niet nog een kans geven, en wel of niet informatie delen met ouders, collega's en andere partijen. Die bewegingsvrijheid dient alleen het einddoel, namelijk minder overlast en criminaliteit in de buurt en meer perspectief voor de jongeren. De kwesties rondom de verbinding tussen formeel en informeel gezag worden tegen het eind van het debat aan de orde gesteld (deel 4).

2.3 Succesvolle rolmodellen

In het begin van het debat is de opmerking geplaatst dat veel jongeren uit de doelgroep problemen hebben in hun ontwikkeling of last hebben van een verstandelijke beperking (Teeuwen, 2012). Vanwege hun beperkte kansen op de opleidings- en arbeidsmarkt is het zaak de afstand tussen deze jongeren en hun rolmodellen in eerste instantie niet te groot te maken. Bij hen moet men wellicht niet gelijk aankomen met succesvolle zakenlui, politici, en wetenschappers. Dat zou een averechts effect kunnen opleveren en met name ontmoediging en teleurstelling inbouwen. Een klassieke *sportschoolhouder* (Bensellam, 2010), *docent* (Van Acker, 2012) of *werkmeester* (Werdmölder, 2012) staat al dichterbij de doelgroep en is naar verwachting ook beter in staat jongeren (met beperkingen) te ondersteunen in de ontwikkeling van vaardigheden die wel binnen hun vermogens liggen.

Een andere deelnemer stelt hier tegenover dat maatschappelijk zeer succesvolle of zelfs beroemde rolmodellen, in de betekenis van 'sterren', juist wel aantrekkelijk kunnen zijn voor jongeren. Deze voorbeeldfiguren zouden hen kunnen stimuleren om te dromen van een betere toekomst, zeker als de achtergrond van de 'sterren' overeenkomsten vertoont waarmee de jongeren zich kunnen identificeren. Hierbij valt vooral te denken aan de succesvolle *sporters*, *acteurs* en *muzikanten* waarin de jongeren zich kunnen herkennen, zoals

⁴ Jong, J.D.A. de (2013) 'Zet oude rolmodellen in voor spookjongere.' In: *Het Parool (Het Laatste Woord)*, 12 april 2014; p. 48-49.

bokskampioen Raymond Joval, filmster Marwan Kenzari en rapper Ali B. Ook rolmodellen uit de eigen buurt die door media-aandacht veel bekendheid hebben gekregen, zouden op deze wijze een extra aantrekkingskracht kunnen hebben in vergelijking met de meer onbekende rolmodellen.

2.4 Verschillende typen rolmodellen

Op basis van deze discussie wordt verschil gemaakt tussen vier typen ‘positieve’ rolmodellen. Het eerste type rolmodel is het *idool*. Dit is de bekende ster (uit binnen- of buitenland) die het heeft gemaakt en een inspiratie vormt voor de risicojeugd (wellicht ook vanwege een afkomst uit een bescheiden sociaal-economisch milieu en met een achterstand als gevolg van migratie). De idolen die het meest tot de verbeelding spreken van jongeren zullen ongetwijfeld sporters, acteurs en muzikanten zijn. Daarnaast zijn wellicht zijn nog andere aansprekende beroepsgroepen te bedenken met een vergelijkbare aantrekkingskracht, zoals tv-presentatoren of DJ’s.⁵

Een tweede type rolmodel is de *mentor*. Een mentor als rolmodel is een meer ervaren persoon die op basis van zijn of haar levenservaring sturing en ondersteuning biedt aan een minder ervaren jongere die nog het een en ander moet leren om zich te redden en talenten te ontwikkelen. Een mentor kan zich aandienen in de sociale omgeving van de buurt waar een jongere opgroeit, zoals een oudgediende bewoner met aanzien en een reputatie op straat. Zo’n mentor kan ook al voorkomen in de leer-, werk of vrijetijdsomgeving van de jongere, zoals de eerder genoemde leraar, werkmeester of sportinstructeur.

Als derde type onderscheiden de deelnemers van de Denktank de *coach*. Hiermee wordt iemand bedoeld die een jongere meer taakgericht kan ondersteunen bij het verder ontwikkelen van specifieke kennis of vaardigheden. Het gaat dan in het bijzonder om kennis of vaardigheden die de jongere gezien zijn of haar sociale milieu niet van huis uit meekrijgt. Dit idee overlapt met sommige ‘buddy’-projecten of initiatieven als de Weekendschool, waarbij jongeren uit kwetsbare buurten en gezinnen al worden blootgesteld aan hen vreemde omgevingen, invloeden en beroepsgroepen.⁶

Een laatste type rolmodel dat wordt genoemd is de *voorlichter*. Een voorlichter is hoofdzakelijk informatief en inspirerend van aard. Het gaat om iemand die voor een klas een voorlichting geeft die geënt is op grenzen stellen en perspectief bieden voor risicojeugd. Voorbeelden hiervan zijn projecten als ‘Doe effe normaal’ waarbij de politie voorlichting geeft op basisscholen en inspiratieworkshops van geslaagde ex-risicjongeren, zoals de stichting Made in Prison.⁷ Ten aanzien van deze voorlichters is wel de vraag in hoeverre er sprake zal zijn van een ‘duurzaam’ effect op het gedrag van risicjongeren. Daarnaast wijzen enkele Amerikaanse onderzoeken uit dat goedbedoelde ‘scared straight’-programma’s waarbij jongeren worden gewaarschuwd voor de gevolgen van criminaliteit door (ex)gedetineerden, een averechts effect teweeg kunnen brengen (Anthony, Turpin-Petrosino & Finckenauer, 2000). Jongeren zouden de (ex) gedetineerden soms als ‘sukkels’ zien die zich hebben laten pakken en elkaar onderling juist ophitsen om het beter te doen dan deze ‘gefaalde’ gangsters.

⁵ Men zou dit binnen dit type nog een categorie van *fictieve idolen* kunnen aanbrengen. Dit zijn de ‘sterren’ uit boeken, films of (religieuze) vertellingen. Maar binnen de Denktank hebben we ons beperkt tot werkelijk bestaande mensen.

⁶ Voor meer informatie zie: <http://www.imcweekendschool.nl/>.

⁷ Voor meer informatie zie: <http://www.madeinprison.nl/organisatie/missie-en-visie/>.

Het bovenstaande onderscheid tussen typen rolmodellen zou verder kunnen worden uitgewerkt aan de hand van twee assen die te maken hebben met de sociale afstand tot de risicojeugd en het intellectuele niveau van zowel rolmodel als jongere. Maar in de bespreking van de verschillende typen rolmodellen gaat nu speciale aandacht uit naar het benadrukken dat rolmodellen ook al zijn te vinden binnen *professionele instellingen* en *organisaties*. Daarbij gaat het in het bijzonder om de professionals die zich specifiek bezig houden met de aanpak van overlast en criminaliteit (zowel repressief als preventief), en vooral in de vorm van mentoren en coaches. Deze mensen worden ook wel aangeduid als *passionado's* en niet zelden zijn ze te vinden onder de frontlijnwerkers in het veld (Moors & Bervoets, 2013). Maar die aanduiding kan ook betrekking hebben op hogergeplaatste functionarissen, zoals zelfs een burgemeester die met betrokken zwaard voor de troepen uit loopt (Schöttelndreier & De Winter, 2011).

De 'gepassioneerde' wijkagenten, reclasseringsambtenaren, jeugdhulpverleners en jongerenwerkers zijn opmerkelijk goed in staat zijn om hun risicojongeren te bereiken, betrokkenheid te tonen en hen te bewegen tot gedragsverandering. Waarin deze kwaliteiten van de professional precies zitten, is soms moeilijk vast te stellen of hard te maken. Jongeren drukken zich ten aanzien van dergelijk professionals vaak uit in termen van: "Hij of zij wilden mij écht helpen en maakte het écht iets uit of het goed met mij zou gaan." Dit brengt ons wellicht simpelweg terug op de basisbehoefte van mensen om gezien te worden, erbij te horen en ertoe te doen in een prettige en veilige sociale omgeving.

2.5 Het maatschappelijk rendement van rolmodellen

Wat levert het nu op om te werken met rolmodellen uit de leefwereld van de jongeren en hun informeel gezag in te zetten? De *toegevoegde waarde* daarvan zou een vorm van gedragsbeïnvloeding zijn in de sociale omgeving van risicojongeren die bescherming kan bieden tegen verleidelijke invloeden vanuit de straatleven. De *meerwaarde* van het rolmodel zit daarnaast in de mogelijkheid om zijn of haar vertrouwen en informeel gezag onder de risicojongeren in te zetten ter versterking van meer professionele partners, waaronder het formele gezag van de politie.

Een van de deelnemers stelt vanuit diens praktijk dat de vertrouwensrelatie en samenwerking tussen de politie en rolmodellen uit de buurt heeft geleid tot grotere en duurzame effecten in de bestrijding van overlast en criminaliteit. Aanhoudingen en boetes voor kleine overtredingen zijn ondergeschikt gemaakt aan de mogelijkheid om op langere termijn meer te kunnen betekenen in het vroegtijdig signaleren van problemen en in de opsporing van meer ernstige zaken. Hierbij wordt de kanttekening gemaakt dat binnen de politieorganisatie en ook bij andere instellingen en organisaties, altijd een spagaat zal bestaan tussen de wensen van de medewerkers op straatniveau en hun leidinggevendenden die verantwoording moeten afleggen aan hogere niveaus in de bestuurskamers.

In Nederland is nog niet veel onderzoek gedaan naar het maatschappelijk rendement van rolmodellen in de aanpak van overlast en jeugdcriminaliteit in termen van criminogene en beschermingsfactoren (Van der Laan et al., 2009). In internationaal criminologisch onderzoek is ook nog nauwelijks gekeken naar het 'positieve' rolmodel uit de leefwereld als potentiële beschermingsfactor (Farrington et al., 2008). Onze kennis van pro-sociale invloeden als beschermingsfactor beperkt zich voornamelijk hoofdzakelijk tot voorbeeldfiguren binnen het *gezin* en de meer 'afstandelijke' *sociale bindingen* met de conventionele samenleving (in termen van een woon- en werkomgeving). Over de onwenselijke invloed van een

‘negatief’ rolmodel in de leefwereld van jongeren is daarentegen meer bekend (Bandura, 1977; Warr, 2002; Matsuda, 2014).

Op dit moment is een aantal Nederlandse onderzoeken beschikbaar waarin casussen van lokale rolmodellen, brugfiguren of sleutelpersonen met informeel gezag kwalitatief zijn geanalyseerd (Van den Brink et al. 2012; Sieckelink, Van Buuren El Madkouri, 2013; De Jong, 2012; 2013a). Daarnaast wordt in methodiekbeschrijvingen van in de (jeugd)zorg- en welzijnssector steeds meer aandacht besteed aan de inzet ‘eigen kracht’ binnen lokale informele netwerken (Bontes, 2013; Sen, 2014; De Jong, 2013b). Met een focus op ‘what works’ wordt in deze beschrijvingen ook meer de nadruk gelegd op ‘best practices’ in de vorm van de feitelijke resultaten in de leefwereld (outcome) en niet van bepaalde prestatieafspraken binnen het formele verantwoordingskader van de systeemwereld (output). Ten slotte is het meenemen van rolmodellen als vorm van burgerparticipatie, een terugkerend aandachtspunt geworden binnen de probleemgerichte aanpak van risicojeugd en jeugdgroepen, zowel op gemeentelijk als landelijk niveau. De vragen die deze verbinding tussen formeel en informeel gezag oproept worden verderop uitvoeriger aan de orde gesteld (deel 4).

Hopelijk valt er op korte termijn vanuit praktijk en wetenschap meer concreets te zeggen over de opbrengst van de inzet van rolmodellen. Dit maatschappelijk rendement dient niet alleen te worden uitgedrukt in termen van een verbetering van gevoelens van *veiligheid* en *leefbaarheid* voor burgers en *gedragsverandering* en toegenomen *perspectief* onder risicojongeren. Het rendement moet ook inzichtelijk worden gemaakt in harde cijfers ten aanzien van de *besparing van gemeenschapsgeld* (materiële schade, politie-inzet, juridische kosten, detentiekosten en zorgkosten) en de *afname van immateriële schade* (gevolgen voor slachtoffers, daders en hun sociale omgeving).

2.6 Twee kanttekeningen bij een rolmodel uit de leefwereld

Voordat wordt overgegaan op de bespreking van de bedenkingen bij een rolmodel uit de leefwereld van risicojongeren met een dubieus verleden, plaatsen de deelnemers van de Denktank nog twee kanttekeningen bij het idee.

Oude wijn in nieuwe zakken?

Ondanks het gebrek aan wetenschappelijke en praktijkkennis op het gebied van rolmodellen is de inzet van belangrijke figuren in het sociale netwerk van risicojeugd, *niet nieuw* te noemen (Elling & Melissen, 2009). Sterker nog, in 2010 wint het preventieproject ‘Kleurkracht Escamp: Rolmodellen’ van Hans Rasenberg (Politie Haaglanden) de Hein Roethofprijs.⁸ In dit Haagse project is met behulp van lokale rolmodellen met aanzien en gezag binnen de eigen wijk succesvol de overlast teruggedrongen en ook de hoeveelheid schade gedecimeerd die normaal wordt aangericht met nieuwjaarsvieringen en voetbalkampioenschappen (tonnen in euro’s). Na het aanvankelijke succes is de borging van het succes echter problematisch gebleken.

⁸ De Hein Roethofprijs wordt sinds 1986 jaarlijks toegekend aan het beste project in Nederland waarmee criminaliteit wordt voorkomen of waarmee sociale veiligheid wordt bevorderd.

Het idee van 'eigen kracht' en burgerparticipatie op het vlak van veiligheid staat ook al enige tijd in de aandacht (Caem, 2008; Hurenkamp, Tonkens & Duyvendak, 2012; Tonkens, 2014;). Een speciaal onderzoeksprogramma naar 'actief burgerschap' heeft recentelijk de hoge verwachtingen op dit gebied wat moeten bijstellen.⁹ De drie voornaamste problemen die roet in het eten kunnen gooien, zijn: (1) spanningen tussen bevolkingsgroepen en een gebrek aan sociale samenhang, (2) problemen rond burgerparticipatie (zoals gebrekkige representatie, betrokkenheid en effectiviteit), en (3) sociale uitsluiting en afzijdigheid.

Wie maakt mij wat?

De hoge verwachtingen die men zou kunnen hebben van een rolmodel uit de leefwereld van risicojongeren moeten wellicht nog verder worden ingetoomd door de aard van het beestje. De ervaring van veel deelnemers is dat jongeren binnen een bepaalde *leeftijdscategorie* zich weinig aantrekken van anderen (met uitzondering van hun eigen leeftijdsgenoten). Deze jongeren zouden dan ook geen boodschap hebben aan een ouder rolmodel. De vraag die wordt opgeworpen is wanneer een jongere nog jong genoeg of juist oud genoeg is om effectief en duurzaam te worden gestuurd en gesteund door een rolmodel. Hij of zij moet als het ware nog niet te zeer zijn verpest door het 'straatleven' of daarin juist voldoende gemotiveerd zijn geraakt om dat leven de rug toe te keren. De vervolgvraag is wat je kunt betekenen voor de jongens tussen deze twee uitersten. Kun je die op z'n minst nog proberen los te weken van hun problematische groep met behulp van een rolmodel? Bij de vraag valt steeds het term 'matching'. Hiermee wordt benadrukt dat het belangrijk is om met individueel maatwerk het juiste rolmodel voor de juiste jongere te vinden.

De groep die wellicht het moeilijkst is te benaderen, bestaat vooral uit jongens die nog in de fase zitten dat ze ervan denken dat misdaad voor hen beperkte risico's met zich meebrengt en hoofdzakelijk loont (in de vorm van snel geld, status op straat, aandacht van meisjes en spannende kicks). Het is een feit dat misdaad soms loont, maar nooit beloont. Zeker op de langere termijn levert het weinig meer op dan veel ellende voor verreweg de meesten stelselmatige veelplegers. Maar nu deze jongeren zich tijdelijk de grote jongen kunnen voelen in de buurt (ondanks problemen thuis), is het vooruitzicht dat zij straks kansloos zullen zijn in de samenleving door hun huidige gedrag, een boodschap waar zij nog niet voor open staan en die zij ook niet willen horen. Toch is het indringend en inlevend kunnen overbrengen van die belangrijke boodschap in combinatie met een aantrekkelijk alternatief perspectief, juist de tegenkracht die het rolmodel moet kunnen bieden. Bij deze groep moeten eerst de oren eerst worden uitgespoten, aldus een van de deelnemers. Om juist deze jonge mensen de ogen te openen, kan een bepaalde eigenschap van een rolmodel van belang zijn: een eigen *crimineel verleden*.

⁹ De resultaten van dit project zijn gepresenteerd tijdens de conferentie 'Eigen kracht ontkracht?' op 17 mei 2013 in Utrecht. Zie: <http://eigenkrachtontkracht.nl/>.

3. Rolmodellen met een crimineel verleden

De veronderstelling van de deelnemers van de Denktank is dat rolmodellen die dichtbij de leefwereld van de risicojongeren staan, geloofwaardiger zijn en de jeugd meer aanspreken. Rolmodellen die echt zelf hebben doorleefd wat deze jongeren nu op hun wijze doormaken, zouden wel eens het meest geloofwaardig en aansprekend kunnen zijn: zeker voor degenen die in eerste instantie nog moeten worden losgeweekt van hun delinquente straatleven in een problematisch groepsverband. Deze aanname brengt een opmerkelijke *paradox* met zich mee: de meest vruchtbare rolmodellen komen uit een sociaal klimaat en hebben een verleden waardoor zij hen in de ogen van veel ‘rechtschapen’ burgers juist de minst acceptabele rolmodellen zouden zijn.

Wanneer mensen denken aan rolmodellen – in de betekenis van ‘voorbeeldfiguren’ – in de samenleving, dan doelt men vaak op geslaagde mensen uit een sociaal-economische elite van de maatschappij, zoals de topchirurgen, topadvocaten en topondernemers uit het ‘establishment’. Ook de top van de entertainment-industrie en de sportwereld komen vooral in aanmerking als maatschappelijk acceptabele rolmodellen waaraan men een jongerenproject kan ophangen. Maar de acceptatie van een rolmodel uit de onderklasse van de samenleving en al helemaal een die deel heeft uitgemaakt van de criminele onderwereld, ligt een stuk gecompliceerder. Dit geldt ook voor rolmodellen die alleen al worden geassocieerd met criminaliteit vanwege hun leefwereld, zoals bepaalde rolmodellen uit de vechtsportwereld, de portierswereld en de wereld van de motorclubs. De acceptatie van dergelijke ‘besmette’ rolmodellen – zonder strafblad – ligt nu eenmaal moeilijk bij de doorsnee burger.

In eerste instantie maakt men zich zorgen om *het beoogde effect* van een rolmodel met ‘een kras op zijn of haar plaat’ of ‘de verkeerde vrienden en kennissen’. Hoe weet men zeker dat het rolmodel zuivere koffie is en niet juist het verkeerde voorbeeld zal geven? Zeker wanneer er nog sprake is van de ‘ambivalente’ houding ten opzichte van een juridische of ambtelijke systeemwereld. Een houding die de jongeren juist zal aanspreken als punt van herkenning of identificatie. Met name de (niet-criminele) vechtsporters hebben soms ook gewoon de schijn tegen. Men heeft niet zozeer oog voor de discipline die de jongeren leren in een sportschool, maar men is dan vooral bang dat straatjongens door het beoefenen van dergelijke sporten agressiever zouden worden en juist beter leren vechten.

De risicovolle werking van averechtse en ongewenste effecten is nog erg onduidelijk in wetenschappelijk onderzoek en in praktijkkennis. Over vechtsport als een mogelijke beschermende of juist risicovolle factor in relatie tot anti-sociaal gedrag, bestaat bijvoorbeeld geen eenduidig beeld (Bottenburg & Heilbron, 1996; Theeboom, 2002; Endresen & Owleus, 2005). En onze kennis van de inzet van mensen met een crimineel verleden als ervaringsdeskundigen in de *preventie* van overlast en (jeugd)criminaliteit, richt zich hoofdzakelijk op het idee van ‘met boeven van je boeven’ en het angst aanjagen van potentiële delinquenten (Van Kempen, Van Rooij & Rovers, 2010; Rovers, Bervoets & Keijzer, 2013).¹⁰ De onderzoeks- en praktijkkennis ten aanzien van kansen en knelpunten binnen de inzet van ervaringsdeskundigen met lokaal aanzien en informeel gezag, is vooral nog beperkt te noemen.

¹⁰ Amerikaans onderzoek heeft overigens aangetoond dat ‘scared straight’ programma’s niet werken of zelfs een averechts effect hebben (omdat de delinquenten jongeren van mening zijn dat ze een betere gangster zullen zijn dan de ‘sukkel’ voor de klas).

Recent onderzoek van naar vroegtijdig ingrijpen wijst weliswaar uit dat iemand die het goede voorbeeld geeft van groot belang is bij de preventie van delinquent gedrag bij risicojongeren (Van der Put et al., 2013). Maar of personen die zich vroeger 'slecht gedrag' hebben vertoond of nu nog 'slechte mensen' kennen, wel effectief of misschien zelfs beter in staat zijn om het 'goede' voorbeeld te geven, is geenszins vastgesteld. We zullen deze kennis ook niet vergaren zonder wetenschappelijk onderzoek en het doorlichten van relevante experimenten in de praktijk. Maar voor het mogelijke effect kan worden bepaald van rolmodellen 'met een verleden', moet naast vooringenomenheid nog een tweede barrière worden overwonnen van organisatorische aard: de angst voor *reputatieschade* binnen een aantal organisaties en instellingen die betrokken zijn bij de aanpak van risicojeugd en problematische jeugdgroepen.

Hoe kunnen organisaties en instellingen die criminaliteit proberen te bestrijden en te voorkomen aan hun eigen mensen, aan partners en aan de maatschappij verkopen dat zij samenwerken met mensen met een crimineel verleden? Bovendien zal in een aantal gevallen ook een vergoeding geregeld moeten worden voor het werk dat de (ex-)crimineel verricht. Dat zou ongenueanceerd kunnen worden vertaald als het 'belonen' van slecht gedrag. Ten slotte kan iets wat binnen een project mislukt of misloopt worden uitgelegd als een gevolg van het onverantwoorde risico van de samenwerking met (ex-)criminel.

Al dit soort bedenkingen zijn extra redenen waarom sommige organisaties en instellingen grote twijfels zullen hebben om met 'bekraste' rolmodellen in zee te gaan zonder voldoende garanties en legitieme argumenten gebaseerd op 'evidence-based' onderzoek. Omdat dergelijke garanties en argumenten niet kunnen worden gegeven zonder eerst op verantwoorde wijze ergens het experiment aan te gaan en te onderzoeken, lijkt sprake van een potentiële patstelling. Een mogelijkheid om deze impasse te onderbreken is wellicht gelegen in het laatste thema van deze Denktank: het *verbinden* van formeel en informeel gezag.

4. De verbinding tussen formeel en informeel gezag

Voor een meer structurele inzet van rolmodellen uit de leefwereld van risicojeugd binnen de probleemgerichte, integrale aanpak van jeugdgroepen, lijken vooralsnog onderzoek en praktijkervaring te ontbreken. Tevens is sprake van enkele barrières, vooral wanneer sprake is van rolmodellen met een verleden of die alleen al geassocieerd worden met de verkeerde sociale milieus. Om desondanks de inzet van rolmodellen te legitimeren, kennis en ervaring te doen toenemen en obstakels te overwinnen, is het zaak een goede verbinding tot stand te brengen tussen het *informele gezag* van rolmodellen uit de leefwereld van risicojeugd en het *formele gezag* van autoriteiten uit de systeemwereld van organisaties en instellingen. In de Denktank is deze uitdaging besproken door aandacht te besteden aan: (1) *randvoorwaarden*, (2) *structurele inbedding* en (3) het *benadrukken van het belang* om deze ontwikkeling te stimuleren vanwege de potentiële maatschappelijke opbrengsten.

4.1 Waar moeten we op letten?

De belangrijkste en meest waardevolle, maar ook meest kwetsbare randvoorwaarde in de verbinding tussen formele organisaties in de systeemwereld en informele krachten in de leefwereld van risicojeugd, is het *vertrouwen* tussen de betrokkenen. De mensen die vorm geven aan deze verbinding, zoals in het voorbeeld van de Kolenkitbuurt de rolmodellen en de wijkagent, functioneren als de 'verbindingsofficieren' tussen de

leef- en de systeemwereld. In hun samenwerking moeten ze rekening kunnen houden met en begrip hebben voor beperkende voorwaarden van elkaars leef- en werkomgeving. Maar ze moeten ook in staat zijn om in goed vertrouwen de regels te buigen met het oog op een gemeenschappelijk einddoel. Dat geldt zowel voor de geschreven regels van de organisaties als de ongeschreven regels van de straat. Het ligt voor de hand dat de *passionado's* binnen formele organisaties die eerder zijn aangemerkt als de 'rolmodellen uit de systeemwereld', de beste kwaliteiten zullen bezitten om aan deze opdracht te voldoen.

Vanwege de functionele hiërarchie van onze samenleving hebben professionele partners uit de systeemwereld met formele autoriteit en zeggenschap, strikt genomen de overhand in de verbinding op basis van officiële positie en maatschappelijke status. Het zou echter een vergissing zijn deze formele *ongelijkheid* ook te vertalen in een *ongelijkwaardige* werkverhouding ten aanzien van rolmodellen met informeel gezag. Het zijn van een rolmodel met dergelijke aanzien en gezag is gebaseerd op wie je lokaal bent, wie je daar kent en wat je hebt gedaan in een gemeenschappelijke geschiedenis. Een rolmodel ontleent zijn invloed weliswaar niet aan een positie die is gekoppeld aan een hoge functie, schaal of opleidingsniveau. Maar het rolmodel is wel iemand wiens inzet op soortgelijke wijze moet worden gewaardeerd binnen het samenwerkingsverband, vooral in de vorm van een *gelijkwaardige bejegening* (en niet zozeer op het niveau van eenzelfde bezoldiging).

Naast de negatieve gevolgen van een ongelijkwaardige bejegening bestaat ook het risico van een te *instrumentele benadering* vanuit de formele organisaties en instellingen in het vormgeven van een samenwerkingsverband met 'lager geplaatste' rolmodellen. Hierdoor zou het informele karakter van het gezag waarmee en het sociale netwerk waarbinnen rolmodellen opereren worden veronachtzaamd. Men moet zoveel mogelijk wegblijven van protocollen, methodieken en output-gerichte 'targets' (prestatieafspraken). In plaats daarvan zou men meer moeten focussen op een werkwijze die men inlevend begrijpt en outcome-gerichte 'best practices' (succesverhalen). Wel is het mogelijk op de langere termijn een kosten-baten analyse te maken waarin men op basis van cijfers een beeld kan schetsen van de opbrengsten en besparingen van de 'best practices' ten opzichte van de eerder behaalde resultaten vanuit een werkwijze met louter professionele instanties. Daarbij zou men niet bang moeten zijn om man en paard te benoemen en eventuele ingrijpende herzieningen door te voeren (waarover straks meer bij 'gevoeligheden' in deel 5).

Vanwege de gebrekkige kennis en ervaring gaat het deels om een spel waarvan men de spelregels nog niet precies kent. In zo'n proces bestaat bij uitstek het risico dat fouten worden gemaakt. Omdat de angst voor die fouten sterk aanwezig kan zijn, is het succesvol aangaan van de uitdaging extra lastig, zeker in het geval van de rolmodellen met een 'verkeerd verleden' of 'verkeerde vrienden'. Maar in plaats van op eieren te gaan lopen, zou men beter kunnen uitgaan van de uitdrukking: als je een omelet wilt maken, zul je een paar eieren moeten breken. De beperkte onderzoekskennis en praktijkervaringen die zijn vastgelegd, laten zien dat zulke samenwerkingsverbanden namelijk snel kunnen struikelen op onbenulligheden. Het op voorhand inbouwen van enige 'room for error', zou dan ook zeer wenselijk zijn.

Ten slotte komt het belang van duurzaamheid ter sprake. Het opbouwen van vertrouwen veronderstelt sowieso een enigszins *duurzame relatie*. Maar ook in de overdracht van vertrouwen op nieuwe relaties wanneer de bezetting bij partnerorganisaties wisselt of nieuwe partners zich aandienen, dient zich in enige vorm van rust en regelmaat te voltrekken. Als sprake blijkt van het hoge rendement van rolmodellen met lokaal aanzien en informeel gezag, verdient de inzet van deze mensen ook een langdurige borging. Helaas

zitten projecten met een dergelijk karakter nu vaak nog in dezelfde projectencarrousel als andere projecten. Hierdoor gaat in de samenwerking elk jaar veel energie verloren aan het steeds opnieuw moeten bewijzen van de lokale waarde van het rolmodel, terwijl die het jaar daarvoor ook al is aangetoond. Dit is geen gemakkelijke opgave, zeker wanneer inmiddels weer nieuwe functionarissen zijn aangetreden die weer wat nieuws willen proberen om hun stempel op het ambt te drukken.

4.2 Hoe regelen we het in de praktijk?

Hoe het verbinden van informeel gezag en formeel gezag het beste structureel kan worden ingebed, is vooraf moeilijk exact uit te stippelen. Op basis van casuïstiek is vaak pas achteraf goed te beredeneren hoe alle verbindingen zijn gelegd in een lokale situatie en hoe sterk of duurzaam deze zijn gebleken in de praktijk (Sieckelink, Van Buuren & El Madkouri, 2013). Wel is een aantal aanbevelingen te doen die het organische verbindingsproces een betere kans van slagen geven binnen de lokale formele en informele kaders.

De eerste aanbeveling betreft het opstellen van een *bejegeningsprofiel* voor zowel professionals uit de systeemwereld als de rolmodellen uit de leefwereld. Hoe ga je met elkaar om met inachtneming van de reeds besproken randvoorwaarden? In dit bejegeningsprofiel ligt de nadruk op het werken aan vertrouwen, verantwoordelijkheid en communicatieve (informatiedeling en terugkoppeling). De gewenste instelling moet zijn om elkaar te versterken qua effectiviteit in plaats van elkaar te beconcurreren qua zeggenschap of middelen. Voor een ambtenaar zou zo'n bejegeningsprofiel bijvoorbeeld ondersteunend moeten werken in het opsporen, inschakelen en borgen van de juiste rolmodellen.

Voor een rolmodel moet het bejegeningsprofiel helpen bij het zich een weg banen door het onbekende terrein van formele instellingen en organisaties (inclusief het identificeren en neutraliseren van 'landmijnen'). Het bejegeningsprofiel is een richtlijn die op zichzelf ook niet teveel moet worden gestandaardiseerd, aangezien het in de praktijk aankomt op lokaal maatwerk. Flexibiliteit, geduld en verdraagzaamheid zullen dan ook kernwaarden zijn die op enigerlei wijze terugkomen in het bejegeningsprofiel.

Recent onderzoek naar de inzet van een rolmodel voor recidivevermindering geeft al een aantal aanknopingspunten voor het bejegeningsprofiel vanuit het perspectief van professionele organisaties en instellingen, in het bijzonder de gemeente en (jeugd)hulpverlening (De Jong, 2013b).¹¹ Lopend onderzoek zal vergelijkbare kwesties behandelen met betrekking tot ontwikkelingen in het jongerenwerk (Tolk & Hazekamp, 2014). De organisatie Netwerk Amsterdamse Helden heeft reeds een handboek ontwikkeld voor rolmodellen om zich te ontwikkelen tot jonge ondernemers in het jongerenwerk (Hazekamp & Sluiter, 2012).¹² In dit handboek staan al een aantal aanknopingspunten voor het bejegeningsprofiel vanuit het perspectief van de rolmodellen. Ten slotte is vanuit het Actieprogramma Risicojeugd en Jeugdgroepen van het Ministerie van Veiligheid en Justitie een aantal bijeenkomsten met rolmodellen georganiseerd om hun

¹¹ Dit onderzoek is te downloaden van de website van de Aanpak Top600 van de Gemeente Amsterdam: <http://www.amsterdam.nl/gemeente/organisatie-diensten/sites/top600/actueel/rolmodellen-goed/>.

¹² Het Netwerk Amsterdamse Helden is een platform van rolmodellen die als jonge ondernemers op eigen initiatief en met ondersteuning van coaches activiteiten opzetten voor hulpbehoevende jongeren uit diverse buurten. Voor meer informatie zie de website: www.netwerkamsterdamsehelden.nl.

behoeften aan ondersteuning en bejegening te inventariseren. De opbrengsten van deze bijeenkomsten worden verwerkt in een aankomende publicatie (De Jong, 2014).

Een tweede aanbeveling voor de structurele inbedding van rolmodellen uit de leefwereld van risicojeugd, is het waarborgen van een *lokale focus*. Met een buurtgerichte blik moeten de juiste mensen met een stevige positie in het lokale netwerk verder worden ondersteund. Het is zaak geen bovenlokale (gemeentelijke of landelijke) ambities te koesteren als het gaat om de werkwijze van rolmodellen en de verbinding tussen formeel en informeel gezag. Geslaagde projecten in de ene buurt kunnen rolmodellen en organisaties in een andere buurt wel inspireren en inzicht bieden in werkzame bestanddelen. Maar de inzet van informeel gezag en de verbinding met het formele gezag blijft lokaal maatwerk en laat zich niet vastleggen in een statische en universele methodiek.

‘Gekopieerd’ gezag is geen geworteld gezag. En ‘verondersteld’ of ‘opgelegd’ vertrouwen is geen daadwerkelijk vertrouwen. De verbinding van formeel en informeel gezag en het vertrouwen daartussen moet tijd en ruimte hebben om te groeien in een ‘buurteigen’ proces. Tussen ongelijksoortige werelden, zoals de systeem- en de leefwereld, is echter vaak sprake van ‘zwakke’ verbindingen die desalniettemin ‘krachtig’ zijn in de mogelijkheden die ze bieden voor verbetering en vernieuwing (Granovetter, 1973). Dit betekent dat de zeer wenselijke effecten van samenwerking, informatie-uitwisseling en sociale controle ten aanzien van grenzen stellen en perspectief bieden, gemakkelijk kunnen worden verstoord als vertrouwen wordt geschonden, niet in de laatste plaats als het ‘buurteigen’ gevoel van de lokale betrokkenen in het geding komt. Door één verkeerde aanbesteding of niet nagekomen afspraak binnen de meer ‘commerciële’ projectencarrousel, kan die kwetsbare verbinding al snel worden verbroken.

Het is wel van belang dat op hogere (bovenlokale) niveaus wel de juiste facilitering plaatsvindt. Gemeenten en het Ministerie van Veiligheid en Justitie kunnen druk uitoefenen om het belang van de juiste verbinding tussen formeel en informeel gezag te onderstrepen en te waarborgen. Erkenning van het belang zou een gegeven moeten zijn in de vorm van uitgesproken waardering en financiële ondersteuning. Op gemeentenniveau moet duidelijk worden in welke buurt ze welke goede spelers moeten hebben (ook al moeten die spelers lokaal onderling een aantal gewenste spelregels bepalen). Het opsporen, inschakelen en borgen van de juiste rolmodellen zou dan ook een belangrijke vorm van beleid kunnen worden op het vlak van de aanpak van risicojeugd en problematische jeugdgroepen, mede in het kader van de decentralisatie van bepaalde bevoegdheden. Op landelijk niveau zou het Ministerie kunnen ondersteunen door het goed evalueren en beschrijven van ‘best practices’. Tevens zou de opbrengst van rolmodellen en de waardering voor de inzet van hun informele gezag moeten worden uitgedragen.

Dit brengt de deelnemers van de Denktank op het aspect van interne en externe *communicatie*. In de samenwerking tussen de formele en informele partners (waaronder ouders) moet uiteraard gewerkt worden aan een goede uitleg, heldere afspraken en een uitgesproken waardering. Perspectief willen bieden schept daarnaast ook verplichtingen. Het is dan ook van bijzonder belang nooit iets toe te zeggen dat men niet kan waarmaken. Wat dat betreft is ‘nee’ ook een helder antwoord. Zo is het naar buiten toe soms moeilijk om te koop te lopen met bepaalde rolmodellen, zeker als sprake is van rolmodellen met een crimineel CV of criminele kennissen. Zij kunnen wellicht beter ‘low profile’ blijven. Dit hoeft geen probleem te zijn zolang het maar duidelijk wordt uitgelegd en goede afspraken zijn gemaakt over erkenning en waardering.

Ten slotte is besproken dat het wellicht zaak is een informele vorm van *controle* en *begrenzing* in te bouwen binnen de verbinding tussen formeel en informeel gezag. Dit zou de vorm kunnen aannemen van een lokale, informele ‘tuchtcommissie’ die bepaalt waar de grenzen liggen en deze grenzen bewaakt (bijvoorbeeld met het oog op de risico’s van eigenrichting). Een dergelijk vangnet zou kunnen voorkomen dat de gedragscorrecties en soms wat ruwere omgangsvormen, zoals die soms gebruikelijk zijn in de leefwereld van deze rolmodellen en risicjongeren, binnen de grenzen van het betamelijke blijven. Zo kan iets van houvast worden gecreëerd binnen het grijze gebied van vertrouwen tussen formeel en informeel gezag. Andere deelnemers hebben hier bedenkingen bij en zijn van mening dat dit een zaak is die vooral moet worden afgestemd tussen de opdrachtgever (vaak de gemeente) en de opdrachtnemer (het rolmodel vanuit een stichting of als ondernemer). Een centrale ‘tuchtcommissie’ zou de organisatie slechts opzadelen met nieuwe protocollen in plaats van een constructieve samenwerking stimuleren.

4.3 Hoe brengen we het idee aan de man?

Hoe kan het belang van een vruchtbare verbinding tussen informeel en formeel gezag het beste worden benadrukt om de gewenste ontwikkeling in gang te zetten en duurzaam te ondersteunen? Enerzijds is dit lastig omdat geschatte waarde van een rolmodel uit de leefwereld nog onvoldoende is gebaseerd op ‘harde’ (cijfermatig) bewijzen. Anderzijds werpt de achtergrond van sommige rolmodellen – waaronder de tweeledige reputatie van de vechtsportwereld – een schaduw op openlijke ondersteuning, bijvoorbeeld vanuit afdelingen van gemeenten of Ministeries waar dergelijke zaken soms gevoelig liggen.

De meeste deelnemers wijzen op de mogelijkheid van een *signaal* of *mandaat* vanuit de gemeente en/of het Ministerie van Veiligheid en Justitie waarmee de inzet van rolmodellen met informeel gezag een wezenlijker onderdeel zou kunnen worden in de analyse en aanpak van problematische jeugdgroepen (wanneer deze inzet van rolmodellen ook passend is voor het probleem dat om een oplossing vraagt). In de communicatie – in het bijzonder ten aanzien van gevoeligheden – zou de boodschap dan helder zijn. We zetten iemand in omdat we daar een heel specifiek, gemeenschappelijk doel mee hebben: duidelijke grenzen stellen aan overlast en criminaliteit en eerlijk perspectief bieden aan de jeugd. Een maatschappelijke kosten- en batenanalyse in keiharde euro’s gecombineerd met de mogelijke toename van veiligheidsgevoelens en afname van immaterieel leed, zou daarbij veel helpen.

Het *verkopen* van het idee van rolmodellen uit de leefwereld van risicojeugd, lijkt een voorwaarde voor de gewenste ontwikkeling. Daar is wellicht meer publiciteit en reclame voor nodig. Maar een goed onderbouwd en eerlijk verhaal is nu in eerste instantie nog meer gebaseerd op gevoel dan op cijfers. Naast de waardering van lokale betrokkenen zou in dat verhaal duidelijk moeten worden wat het oplevert voor ‘Henk en Ingrid’. Openheid van zaken over wat er precies gebeurt, wie er meedoet, wie er wordt geholpen en wat wie er precies aan heeft, is van het grootste belang. Vooralsnog weten vaak alleen projectleiders en frontlijnwerkers bij bepaalde partners wat de effecten kunnen zijn van zo’n ‘gouwe gozer’. Met meer aandacht voor de succesverhalen kan men het publiek laten zien hoe het lokaal werkt en deze mensen laten begrijpen waarom het zo werkt (door inleven en navoelen).

5. Slotopmerkingen: kansen en knelpunten

Als laatste komen nog enkele kansen en knelpunten boven tafel. De opmerking wordt gemaakt dat ideeën over rolmodellen uit de leefwereld met informeel gezag in principe *de tijd mee* zouden moeten hebben. Veranderingen binnen de ‘nieuwe’ overheid (Meijer & Van Berlo, 2014) waaronder de maatschappelijke ‘decentralisatie’ van de verzorgingsstaat, roepen allerlei vragen op (Teeuwen, Van den Wijngaart en Moors), bijvoorbeeld ten aanzien van de transitie van Jeugdzorg naar de gemeenten. Met de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) geeft de overheid desalniettemin een duidelijk signaal af dat burgers geacht worden te participeren, hun eigen kracht te benutten en hun verantwoordelijkheid op te pakken binnen een pedagogische ‘civil society’ (Hilhorst & Zonneveld, 2013). Een terugtrekkende overheid vergroot het risico op bepaalde beginnersfouten, incidenten en mistanden. Maar dat vergrote risico lijkt inherent aan de participatiesamenleving die de overheid wil aanmoedigen. Als men dit daadwerkelijk meent, kunnen we niet om dilemma’s heen, zoals het inzetten van mensen met een verkeerd verleden en aspecten van eigenrichting binnen gedragscorrecties. Ook zullen de burgers met lokaal aanzien en informeel gezag moeten worden geïdentificeerd, ondersteund en gewaardeerd. Vinden dat lokale partners nodig zijn is een ding, maar men moet ze ook hun gang durven laten gaan.

Binnen het welzijnswerk is enige tijd een moraliserende maar dubbele boodschap verkondigd waarin aanbodgerichte professionals van buiten een kwetsbare gemeenschap de burgers binnen die buurt enerzijds op voorhand vertellen hoe het zit en hen anderzijds vragen om het vooral zelf te doen (Hojtink, 2006). Die boodschap is niet meer van deze tijd. Daarentegen is het mode geworden om op voorhand meer vertrouwen te schenken aan de burger en meer vraaggericht te werken, al blijkt de praktijk weerbarstig (Tonkens, 2009). De afstand tussen het politieke ideaal van sociaal doe-het-zelven en de praktijk is soms nog groot (Hilhorst & Van der Lans, 2013). Toch groeit onze kennis van de werking en versterking van ‘eigen kracht’ in buurten, niet in de laatste plaats ten aanzien van de collectieve weerbaarheid in achterstandswijken (Verwer & Walberg, 2012; Van Sen, 2014).

Ondanks de kansen die het tijdsgewricht biedt lijkt een aantal van de voornaamste knelpunten te zitten in de *verhouding* tussen professionals en ‘niet-professionele’ partners (zonder diploma of officiële autoriteit binnen zorg- en hulpverlening of jongerenwerk). In het verleden zijn ‘niet-professionele’ rolmodellen met aanzien en informeel gezag binnen de eigen gemeenschap vaak in een onderdanige positie gemanoeuvreerd. Tevens moesten de ‘ongediplomeerde’ krachten zich steeds opnieuw bewijzen en verkopen in een aanpak, waar de professionals verzekerd waren van hun (hogere) positie.

In de ‘participatiesamenleving’ ontwikkelen zich nieuwe verhoudingen en omgangsvormen tussen professionals en mondige burgers (Van den Berg, 2013). In het proces waarin professionals leren hoe zij zich nu dienen te bemoeien met meer ‘gelijkwaardige’ burgers en omgekeerd, kunnen beide partijen ondersteuning gebruiken. Verbindingsofficieren en ‘sociale tolken’ komen daarbij van pas, alsmede ook het reeds besproken bejegeningprofiel. Maar boven alles blijft het een kwestie van vertrouwen. Vertrouwen dat soms moeilijk wordt opgebouwd, maar gemakkelijk wordt stukgemaakt. Zeker wanneer de tegenkrachten van angst voor concurrentie, onzekerheid over zeggenschap en grote ego’s, het beoogde proces verstoren.

Ten slotte wordt deze Denktank weer afgesloten met enkele statements van de deelnemers waarmee zij benadrukken wat zij ten aanzien van dit onderwerp het meest van belang achten. Dit levert de volgende uitspraken op:

- Het doel heiligt de middelen
- Let op continuïteit en verstevigingen in verbindingen binnen sociale netwerken tussen formeel en informeel gezag
- De decentralisatie impliceert meer aandacht voor dergelijke verbindingen
- Wees bewust van de rijkdom in die lokale netwerken: daar gebeurt het en daar vindt ook innovatie plaats (initiatieven in de civil society)
- Zorg bij de overheid niet voor een projectencarrousel, maar voor systeemverandering: succesvolle nieuwe projecten moeten in de plaats komen van oude, slecht functionerende systemen
- Wel het belang van eigen kracht benadrukken, maar niet willen samenwerken met rolmodellen met een verleden, is een geval van: ‘wel de lusten maar niet de lasten’
- Een rolmodel blijft geen crimineel als hij in het verleden verkeerde dingen heeft gedaan. Wel weet hij van wanten. Een hoogopgeleide kracht zonder straatervaring heeft vaak te weinig te vertellen en kan niet meepraten (hooguit praten ‘over’). Dat wordt niet gewaardeerd op straat en wekt weinig vertrouwen op.
- Meer erkenning voor rolmodellen: niet alleen in financiering, maar vooral door ze serieus te nemen en ze duidelijk te laten weten dat ze iets goeds doen
- Verzamel ‘best practices’ en werk aan bejegening van beide kanten
- Nihil timendum est (er valt niks te vrezen)

Ter afsluiting van deze Denktank plaatsen enkele leden de opmerking dat zij de tijd weer als tekort ervaren en het gesprek gaat dan ook verder na afloop. Dit wordt gezien als een goed teken. Desalniettemin is in deze Denktank toch al veel wel aan bod gekomen. De bevindingen daarvan worden verwerkt in een aantal stellingen die zullen worden voorgelegd aan het Jongerenpanel (twee schoolklassen en een groep (ex-) straatjongens). De nuances en inzichten die dit gaat opleveren worden daarna toegevoegd aan de uiteindelijke versie van dit kennisdocument.

6. Het Jongerenpanel

De bovenstaande uitkomsten van de Denktank zijn voorgelegd aan een Jongerenpanel bestaande uit leerlingen van twee middelbare schoolklassen (St. Aloysius College te Hilversum, HAVO-VMBO) en een groep jongeren die bekend is met het straatleven van risicojeugd in Amsterdam (het Jeugd Preventie Team van Stichting Connect). De 12 stellingen die deze keer zijn voorgelegd aan de jongeren betreffen hoofdzakelijk het deelonderwerp waar zij affiniteit mee hebben: wat is een goed rolmodel? Deelonderwerpen als beleidsmatige gevoeligheden ten aanzien van een crimineel verleden of de verbinding van formeel en informeel gezag, liggen enigszins buiten hun belevingswereld. De gebruikte 12 stellingen zijn toegevoegd als bijlage.

De jongeren reageren wisselend op de stellingen die voortkomen uit deze Denktank over rolmodellen. Opnieuw zijn verschillen met name merkbaar tussen ervaringen en opvattingen van de HAVO-VMBO schoolklassen ten opzichte van de Amsterdamse straatjongens. De inzichten die deze reacties hebben opgeleverd, worden hieronder beschreven in drie deelonderwerpen.

6.1 Wat is een goed rolmodel?

Een *goed* rolmodel is volgens de meeste jongeren in de eerste plaats iemand die beter is in datgene waar je zelf goed in wil zijn. Anderen drukken het uit als iemand die het heeft gemaakt. In ieder geval moet het iemand zijn die iets belangrijkst heeft gedaan wat wordt (h)erkend door anderen. De voorbeelden lopen uiteen. Sommige jongeren halen bekende voorbeelden aan, zoals profvoetballers of artiesten. Andere jongeren leggen de nadruk op het materiele succes van professionals die het ver schoppen in andere beroepsgroepen (zoals de advocatuur).

Maar de jongeren zien ook in dat een aantal van deze zeer succesvolle of beroemde rolmodellen ver van hen af staan. Sommigen geven aan dat zij niet de vaardigheden bezitten om zich op soortgelijke wijze te kunnen ontwikkelen. Effectievere rolmodellen zijn in hun ogen dan ook *mensen van betekenis die dichtbij hen staan* en die je ook kunt bereiken. De zeer succesvolle of beroemde rolmodellen kunnen wel een inspiratiebron vormen, ook als een soort *idool op afstand* (bijvoorbeeld wanneer je een biografie leest over hoe zij hun succes hebben behaald ondanks tegenslagen en door te leren van fouten).

In plaats van veel geld verdienen worden de rolmodellen die dichtbij staan vooral gezien als betekenisvolle voorbeelden van discipline en doorzettingsvermogen. Ook hun sociale vaardigheden worden soms genoemd als voorbeeldig ('hij is echt goed met iedereen'). Het belangrijkste lijkt te zijn dat je iets van zo'n rolmodel kan leren wat je zelf weer kunt toepassen om je eigen leven te verbeteren. Ook is het zaak dat zo'n rolmodel zijn betrokkenheid toont en je wil helpen met bepaalde uitdagingen. Soms gaat deze ondersteuning gepaard met een strenge houding, maar niet altijd. Die *strengheid* wordt in het geval van een goed rolmodel opgevat als 'boosheid met liefde'. Het rolmodel wil je dan discipline bijbrengen en wordt boos omdat hij oprecht wil dat je het goed doet.

Onderling *vertrouwen* is pas belangrijk bij een rolmodel als je met diegene gaat samenwerken en hij zich actief voor jou gaat inzetten. Voor rolmodellen of idolen op afstand geldt de noodzaak van vertrouwen minder, al kunnen dergelijke rolmodellen ook vertrouwen beschamen door opeens slechte dingen te gaan doen (zoals profvoetballers of artiesten die hun boekje ver te buiten gaan met seks, drugs en geweld). Een rolmodel (dichtbij of op afstand) laat je zien hoe je op het rechte pad komt en blijft.

Door een voorbeeld te nemen aan een rolmodel wil je jezelf ergens in *bewijzen* tegenover anderen. Dat kan een artistiek talent, een sport of een vorm van vakmanschap zijn. Maar je kunt je ook willen bewijzen in een vorm van het goede doen, als jouw rolmodel vooral bepaalde positieve waarden uitdraagt (zoals niet teveel aan jezelf denken en anderen helpen). Naast het stimuleren van die bewijsdrang kan een rolmodel dat nabij en bereikbaar is, ook *concrete hulp* bieden door naar je te luisteren, zich in te leven en je te steunen of iets bij te brengen.

6.2 Waar vind je een goed rolmodel?

Een goed rolmodel vind je volgens de meeste jongeren toch meer in je *naaste omgeving* dan op afstand (al wordt de waardevolle inspiratie van idolen door enkelen nogmaals onderstreept). Sommigen spreken over rolmodellen binnen hun eigen gezin of familie, maar anderen geven aan hun rolmodellen juist daarbuiten te zoeken (door problematische verhoudingen of door ‘gewoon en gezond’ puberaal afzetgedrag).

Opmerkelijk is dat een aantal jongeren aangeeft dat zij de indruk hebben dat oudere mensen vooral ook bang zijn voor de jeugd. Daardoor zouden zij hun voorbeeldfunctie in hun sociale omgeving wellicht vaak laten liggen. Anderen geven aan dat identificatie met het rolmodel (enigszins soortgelijk zijn qua leefwereld, ervaringen en omgeving) dan ook wel van groot belang is. De (ex-)straatjongens wijzen erop dat rolmodellen met een slecht verleden die daarvan geleerd hebben, inderdaad wel eens een streepje voor zouden kunnen hebben. Zij worden gezien als ervaringsdeskundigen met meer begrip, een haalbaar perspectief en tevens de uitgedragen hoop dat iedereen kan leren van dergelijke fouten uit het verleden. Wel bestaat volgens deze jongens inderdaad het risico dat een aantal van dit soort rolmodellen in ongunstige omstandigheden zou kunnen terugvallen op oude, ongewenste gewoontes.

6.3 Zijn er verschillende soorten rolmodellen?

Volgens de jongeren is het logisch dat er verschillende soorten rolmodellen zijn. Los van het onderscheid dat zij reeds hebben gemaakt tussen idolen op afstand (inspiratoren) en rolmodellen die nabij en bereikbaar zijn (adviseurs en ondersteuners), zien zij een aantal *inhoudelijke verschillen*. Het ene rolmodel kan je helpen met school en de ander juist met sport of bepaalde levensvaardigheden. Voor verschillende zaken heb je nu eenmaal verschillende mensen nodig, luidt hun redenering. Ook wijzen ze erop dat een rolmodel bij de ene jongere wel kan aanslaan en bij een andere weer niet. Dit zou te maken hebben met een ‘klik’ die er moet zijn. Pas als sprake is van die ‘klik’, kan een rolmodel echt een goede invloed hebben.

Die ‘klik’ hangt ook samen met het feit dat een rolmodel ‘echt’ moet zijn. Het rolmodel moet het *menen*. Ook iemand die een soort officiële functie heeft als rolmodel, voorbeeldfiguur of vertrouwenspersoon, zoals binnen een school, een sportvereniging of het jongerenwerk, is niet altijd degene die ook zo wordt gezien. Zeker niet wanneer hij juist als ‘nep’ of ‘blah’ wordt ervaren. De jongeren begrijpen dat onecht overkomen niet gelijk betekent dat diegene het niet oprecht meent. De ‘neppe’ uitstraling kan ook gevolg kan zijn van angst, schaamte of onervarenheid. Toch zeggen de jongen dat een rolmodel dat ‘het’ niet heeft, nu eenmaal nooit zal werken. Ze zullen dan toch gelijk twijfelen, diegene niet serieus nemen of van mening blijven dat die het voor vooral het geld doet (wanneer er sprake is van een vergoeding).

Ten slotte komt bij de straatjongens nog ter spraken dat identificatie en inleving niet alleen beter gaat met een rolmodel die een soortgelijke achtergrond heeft. Ze zijn ook van mening dat een echt rolmodel in hun geval een *man* zou moeten zijn. Vrouwen kunnen wel de rol vervullen van een steunpilaar die een luisterend oor biedt en bij wie je je hart kunt luchten (‘zoals bij je moeder’). Maar een rolmodel in de betekenis van iemand die het gemaakt heeft en in wiens voetsporen je treedt om op jouw eigen manier, dat moet volgens hen wel een man zijn.

7. Literatuur

Acker, J. van (2012) *De gerespecteerde leerkracht: Professioneel omgaan met probleemgedrag*. Nijmegen/Antwerpen: Ministrando

Anthony, P., C. Turpin-Petrosino & J. Finckenaue (2000) 'Wellmeaning programs can have harmful effects! Lessons from experiments in Scared Straight and other like programs.' In: *Crime & Delinquency*, 46: p. 354-379

Bandura, A. (1977) *Social learning theory*. Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall

Bensellam, S. (2010) *Kleine jongen: het verhaal van mijn leven. Hoe een jongen van de straat de man van de stad werd*. Amsterdam: Van Genneep

Berg, M. van den (2013) *Mothering the post-industrial city. Family and gender in urban re-generation*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen

Bontes, M. (2013) *Deelproject Mentoraten binnen de Intensieve Forensische Aanpak (IFA)*. Amsterdam: Spirit

Bottenburg, van, M. & Heilbron, J. (1996) *De verharding van het wedstrijdvechten*. Amsterdam: Onderzoeksbureau Diopter

Brink, G. van den, M. van Hulst, L. de Graaf & T. van der Pennen (2012) *Best persons en hun betekenis voor de Nederlandse achterstandswijk*. Den Haag: Boom Lemma

Caem, B. van (2008) *Verborgen kracht. Burgerparticipatie op het vlak van veiligheid*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Sociale Wetenschap (Dynamiek van Bestuur, Veiligheid en Burgerschap)

Endresen, I.M & Olweus, D. (2005) 'Participation in power sports and antisocial involvement in preadolescent and adolescent boys.' In: *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46 (2): 468-487

Elling, M. & M. Melissen (2009) *Methodiekhandboek Nieuwe Perspectieven*. Woerden: Van Montfoort

Farrington, D.P., R. Loeber, D. Jolliffe & D.A. Pardini (2008) 'Promotive and risk processes at different life stages.' In: R. Loeber, D.P. Farrington, M. Stouthamer-Loeber & H. Raskin White (red.), *Violence and serious theft. Development and prediction from childhood to adulthood*. New York: Routledge

Granovetter, M.S. (1973) 'The strength of weak ties.' In: *American Journal of Sociology*, 78 (6): p. 1360-1380

Hazekamp, J.L. & J. Sluiter (2012) *Klein handboek netwerk jonge ondernemers in het jongerenwerk. Schakel tussen jongereninitiatieven en maatschappelijke organisaties*. Amsterdam: Stichting Connect Initiatieven/Netwerk Amsterdamse Helden

Hilhorst, P. & J. van der Lans (2013) *Sociaal doe-het-zelven. De idealen en de politieke praktijk*. Amsterdam: Atlas Contact

Hilhorst, P. & M. Zonneveld (2013) *De gewoonste zaak van de wereld. Radicaal kiezen voor de pedagogische civil society*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling

Hoijtink, M. (2006) 'Teruggeworpen op jezelf in het welzijnswerk.' In: Tonkens, E., J. Uitermark & M. Ham (red.) *Handboek moraliseren. Burgerschap en ongedeelde moraal*. Amsterdam: Van Genneep, p.68-80

Hurenkamp, M., E. Tonkens & J.W. Duyvendak (2012) *Crafting citizenship. Negotiating tensions in modern society*. New York: Palgrave Macmillan

Jong, J.D.A. de (2012) *Verbinden wat voor handen is. Haalbaarheid van een Jeugd Preventie Team (JPT) in Amsterdam Oost: de Indische buurt en Transvaal*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oost/Stichting Connect Initiatieven

Jong, J.D.A. de (2013a) 'Gekopieerd gezag of originele autoriteit. Respect onder 'Marokkaanse' straatjongens en gezag op straat.' In: S. Sieckelink, S. van Buuren & H. El Madkouri (red.) *Onbevoegd gezag. Hoe burgers zelf de gezagscrisis aanpakken*. Utrecht/Den Haag: FORUM/Boom Lemma

Jong, J.D.A. de (2013b) *Rolmodellen en het risico op recidive. De inzet van een mentor als positief rolmodel ter vermindering van criminaliteit en recidive van jonge Amsterdamse veelplegers*. Amsterdam: Rebond/Gemeente Amsterdam, Directie Openbare Orde en Veiligheid

Jong, J.D.A. de (2014) *Rolmodellen en problematische jeugdgroepen. De preventieve invloed van positieve rolmodellen op risicojeugd met betrekking tot nazorg en vroegsignalering*. Amsterdam/Den Haag: Rebond/Ministerie van Veiligheid en Justitie, Actieprogramma Risicojeugd en Jeugdgroepen (in voorbereiding)

Kempen, T. van, R. van Rooij & B. Rovers (2010) *Inzet van ervaringsdeskundigen in criminaliteitspreventie; een verkennend onderzoek van mogelijkheden*. Expertisecentrum Veiligheid

Kleijwegt, M. (2014) *Familie is alles. Onzichtbare ouders tien jaar later*. Amsterdam: Atlas Contact

Laan, P.H. van der, C.A. van der Schans, S. Bogaerts & Th.A.H. Dorelijers (2009) *Criminogene en beschermende factoren bij jongeren die een basisonderzoek ondergaan. Een verkennende inventarisatie van de mate van zorg en van risico- en beschermende factoren gesignaleerd door raadsonderzoekers*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers/Ministerie van Veiligheid en Justitie, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)

Meijer, A. & D. van Berlo (2014) *De nieuwe overheid*. Den Haag: Boom Lemma

Moors, H. & E. Bervoets (2013) *Frontlijnwerkers in de veiligheidszorg. Gevalstudies, patronen, analyse*. Den Haag: Boom Lemma

Put, C. van der, M. Assink, A. Bindels, G.J. Stams & S. de Vries (2013) *Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een verkennend onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig delinquent gedrag*. Amsterdam/Den Haag: Universiteit van Amsterdam, Faculteit Pedagogische Wetenschappen/Ministerie van Veiligheid en Justitie, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)

- Schöttelndreier, M. & M. de Winter (2011) *De autoritatieve aanpak van hangjongeren in Wijk bij Duurstede*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling
- Sen, R. van (2014) *Opvallend Dichtbij II: Werkwijze Buurtpraktijkteams Amsterdam West*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Stadsdeel West
- Sieckelink, S., S. van Buuren & H. El Madkouri (red.) (2013) *Onbevoegd gezag. Hoe burgers zelf de gezagscrisis aanpakken*. Den Haag/Utrecht: Boom Lemma/Forum
- Teeuwen, M. (2012) *Verraderlijk gewoon. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: SWP
- Teeuwen, N., M. van den Wijngaart & Hans Moors (2014) *Blijven we een fatsoenlijk land? Gemeenten en de Verzorgingsstaat*. Den Haag: Boom Lemma
- Theeboom, M. (2002) 'Vechtsporten; leren vechten of...leren niet vechten?' In: *Justitiële verkenningen*, 28 (3): 72-83
- Tonkens, E. (2009) *Tussen ondervragen en overschatten. Actiefburgerschap en activerende organisaties in de wijk*. Amsterdam: SUN Trancity
- Tonkens, E. (2014) *De bal bij de burger. Burgerschap en publieke moraal in een pluriforme, dynamische samenleving*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen
- Tolk, A. de & J.L. Hazekamp (2014) *Self-made. Ondernemend jongerenwerk met toekomst*. Amsterdam: SWP (in voorbereiding)
- Verwer, R. & A. Walberg (2012) *Een kwestie van vertrouwen. Werking en versterking van collectieve weerbaarheid in achterstandsbuurten*. Amsterdam: Pallas Publications
- Warr, M. (2002) *Companions in crime. The social aspects of criminal conduct*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wermölder, H. (2012) *De werkmeester. Het belang van de verbindende schakel bij het stoppen van crimineel gedrag*. Den Haag: Boom Lemma

Bijlage I

De Denktank: Rolmodellen en problematische jeugdgroepen

Actieprogramma Risicojeugd en Jeugdgroepen en de Denktank

Volgens recente statistieken van het Ministerie van Veiligheid en Justitie (WODC) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) daalt de geregistreerde criminaliteit en neemt het gevoel van veiligheid toe onder Nederlandse burgers. Toch blijft de signalering en aanpak van *overlastgevende* en *criminele jeugdgroepen* in 2014 nog steeds een prioriteit in het landelijke en lokale veiligheidsbeleid. De negatieve impact van dit soort groepen op de samenleving is groot. Het Ministerie van Veiligheid en Justitie pakt de problematiek aan met een speciaal Actieprogramma Problematische Jeugdgroepen. De resultaten van de groepsaanpak van de afgelopen jaren worden in 2013 gepresenteerd in een rapport van het WODC.

Een van de stappen in de verdere ontwikkeling van deze aanpak is het oprichten van een Denktank. De Denktank heeft als doel om maximaal vier keer per jaar een aantal specifieke thema's (vraagstukken) te behandelen ten aanzien van overlast en criminaliteit van problematische jeugdgroepen. De thema's worden steeds aangedragen door het Ministerie van Veiligheid en Justitie. De uiteindelijke opbrengst van de Denktank is een advies dat wordt aangeboden aan het Ministerie. Het Ministerie handelt naar dit advies (afhankelijk van mogelijkheden en politieke gevoeligheden) en bericht hierover terug aan de Denktank. Ook wordt het advies in een nader te bepalen vorm verwerkt in een kenniscentrum als 'open resource'.

De opzet van de Denktank

De Denktank bestaat uit een ronde tafel met 9 stoelen die worden bezet door een voorzitter, een vertegenwoordiger van het Actieprogramma en 7 uitmuntende experts ten aanzien van essentiële aspecten van risicojeugd: persoonlijke risicofactoren (lichaam en geest), problematische thuissituaties, persoonlijke ontwikkeling van kinderen tot jongvolwassenen, opgroeien op straat in achterstandsbuurt, groepsdruk en overlast en criminaliteit, jeugddetentie en recidive, de effecten van (positieve) rolmodellen, kansen en knelpunten in onderwijs en arbeid, verantwoorde vrijetijdsbesteding, voeding en lichaamsbeweging, seksualiteit en drugsgebruik, en de hedendaagse invloed van (sociale) media. De eerste bijeenkomst zal hoogstwaarschijnlijk dit laatste thema behandelen: de relatie tussen de ontwikkelingen in sociale media en problematische jeugdgroepen.

De leden van de Denktank zijn geselecteerd op basis van de *kwaliteit* en *diversiteit* qua expertise. Onderdeel van die kwaliteit is dat de experts hun persoonlijke passie voor het werk uitdragen en niet in de eerste plaats belangen behartigen van (politieke) partijen, organisaties of instellingen (achterliggende belangen). Tevens gaat de voorkeur uit naar dwarsdenkers (dus niet dwarsliggers): experts die 'out of the box' kunnen denken en niet bang zijn om met naam en toenaam te benoemen wat er mis gaat in de uitvoering van hun werkzaamheden (tussen organisaties, binnen organisaties en met betrekking tot menselijke tekortkomingen).

De experts kunnen wetenschappers zijn (op het gebied van de sociologie, criminologie, psychologie, psychiatrie of pedagogiek), maar het merendeel van de stoelen wordt bezet door experts uit de praktijk (jongerenwerkers, jeugdhulpverleners, wijkagenten of rolmodellen). Zeven stoelen kennen een vaste bezetting, twee stoelen worden per bijeenkomst gevuld door experts die er het meeste toe doen afhankelijk van het thema (vraagstuk) dat is aangedragen door het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Van de deelnemers van de Denktank wordt gevraagd twee uur vrij te maken voor de inhoudelijke bijeenkomst en aansluitend een gezamenlijke maaltijd nuttigen. Voor hun tijd en inzet aan de ronde tafel zullen de deelnemers geen financiële vergoeding ontvangen (ook de voorzitter/organisator niet). Wel worden reiskosten vergoed en wordt voor een blijk van waardering gezorgd in de vorm van een bijzondere maaltijd. Deelname aan de Denktank is hoofdzakelijk een erebaan: de persoonlijke bevrediging van de deelnemers ligt in de waardering van hun bijzondere expertise en erkenning voor hun directe, dienstbare bijdrage aan het Nederlandse beleid op hun werk- en ervaringsgebied. De voorzitter van de Denktank zal de organisatie, de rapportage van de bijeenkomst en overige werkzaamheden rondom de Denktank, op zich nemen. Uiteraard worden de uitkomsten en de voortgang van de Denktank teruggekoppeld aan de deelnemers.

Het Jongerenpanel

De uitkomsten van de (volwassen) Denktank worden vervolgens besproken in een *Jongerenpanel* dat bestaat uit leerlingen van 2 middelbare schoolklassen (HAVO-VMBO) en een groep jongeren die bekend is met het straatleven van risicojeugd. De op- en aanmerkingen van deze jongeren worden van belang geacht omdat zij dichtbij de doelgroep staan of daar zelf deel van hebben uitgemaakt. Op deze manier wordt een extra controle toegepast op de bevindingen van de Denktank. De leden van de Denktank hebben dankzij hun expertise weliswaar unieke kennis van deze problematiek en zijn vaak werkzaam in de leefwereld van de jongeren, maar ze kijken daar wel door de bril van een volwassene naar. Het Jongerenpanel moet functioneren als een soort 'Eerste Kamer' die de opbrengsten van de Denktank verder aanscherpt met controle en commentaar. Op die manier wordt mogelijk ook een aantal nieuwe inzichten vergaard over hoe een probleemgerichte analyse en aanpak van het besproken thema worden ontvangen door de doelgroep.

Om de uitkomsten van de Denktank te bespreken met het Jongerenpanel wordt het oorspronkelijke verslag bewerkt tot 10 stellingen. Deze stellingen moeten de kern bevatten van hoe de experts van de Denktank tegen het vraagstuk aankijken. De jongeren wordt vervolgens gevraagd of zij het eens zijn met de stelling en welke kanttekeningen zij daarbij zouden willen plaatsen. Deze reacties worden genoteerd en verwerkt in het eindverslag van de Denktank.

De stellingen uit de derde Denktank over 'Rolmodellen en problematische jeugdgroepen' zijn voorgelegd aan het Jongerenpanel. De begeleidende tekst en gebruikte stellingen zijn hieronder toegevoegd als bijlage.

Bijlage II

Het Jongerenpanel

Denktank III: Rolmodellen en problematische jeugdgroepen

Inleiding

Door een aantal mensen die werken met risicojeugd en jeugdgroepen is gesproken over het rolmodellen en in relatie tot problematische jeugdgroepen. Er is gesproken wat een positief rolmodel is en hoe zo'n rolmodel zou kunnen helpen bij het bieden van perspectief voor problematische jongeren. Daarnaast is er gesproken over verschillende soorten rolmodellen en rolmodellen met een slecht verleden. Uit deze discussie is een aantal stellingen voortgekomen waar we graag jullie reactie op zouden willen hebben (eens/oneens/ja, maar...)

Stellingen

- 1) Een goed rolmodel is iemand zoals een advocaat of een profvoetballer (een idool).
- 2) Een goed rolmodel is iemand bij mij in de buurt, zoals mijn sportleraar, de goede leraar of oom/neef (uit mijn eigen omgeving).
- 3) Een rolmodel/goed voorbeeld dichtbij is nuttig omdat diegene direct goed advies kan geven, een rolmodel zoals een advocaat of een profvoetballer kan dat niet.
- 4) Er zijn in mijn buurt goede rolmodellen die jongeren aanspreken op slecht gedrag.
- 5) Een goed rolmodel is streng maar helpt je ook.
- 6) Iemand is pas een goed rolmodel als ik diegene ook helemaal vertrouw.
- 7) Een goed rolmodel is iemand waarmee ik me identificeer/ Ik wil later net zo worden of me gedragen als mijn rolmodel.
- 8) Een goed rolmodel is iemand die mij ziet staan.
- 9) Iemand met een slecht verleden kan alsnog een goed rolmodel zijn.
- 10) Er zijn verschillende typen rolmodellen: idolen, mentoren, coaches, voorlichters (inspirerend en informatief verhaal).

11) Een goed rolmodel kan helpen om jongeren op het rechte pad te houden.

12) Iemand is een goed rolmodel als...

Ministerie van Veiligheid en Justitie

Dit is een uitgave van:

Ministerie van Veiligheid en Justitie
Postbus 20301 | 2511 DP Den Haag
www.rijksoverheid.nl/venj

Juli 2014 | Publicatienr: J-24561